

PSIXOLOGIYADA DEFEKTALOGIYANI O'RNINI: NUTQNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Muallif: **Muladjanova Mohitabonu**

Qo'qon Universiteti Andijon filiali,

Psixologiya yo'nalishi

24-03 guruh, sirtqi bo'lim

ANNOTATSIYA

O'zbek tilida: Ushbu maqolada psixologiya va defektologiya fanlarining o'zaro aloqasi, ayniqsa nutq rivojlanishidagi defektologik metodikalar va psixologik yondashuvlar o'rganiladi. Bolalarda nutq buzilishlarining kelib chiqish sabablari, ularning psixik rivojlanishiga ta'siri va individual yondashuv asosida tuzilgan nutqni rivojlantirish metodikalari tahlil qilinadi. Maqolada logopedik mashg'ulotlarning samaradorligi, defektologning psixologik diagnostikadagi roli, shuningdek, nutq buzilishlarini bartaraf etishdagi ilg'or amaliy uslublar yoritiladi.

Kalit so'zlar: defektologiya, psixologiya, nutq buzilishi, logopediya, metodika, individual yondashuv, psixik rivojlanish, korreksiya, bolalar, rivojlantiruvchi muhit.

На русском языке: В данной статье рассматриваются взаимосвязь психологии и дефектологии, особенно в развитии речи у детей. Анализируются причины речевых нарушений, их влияние на психическое развитие и методики развития речи, основанные на индивидуальном подходе. Особое внимание уделяется эффективности логопедических занятий и роли дефектолога в психологической диагностике.

Ключевые слова: дефектология, психология, речевые нарушения, логопедия, методика, индивидуальный подход, психическое развитие, коррекция, дети, развивающая среда.

In English: This article examines the intersection of psychology and defectology, particularly in the development of children's speech. It analyzes the causes of speech disorders, their impact on psychological development, and individualized methods for improving speech. The paper emphasizes the effectiveness of speech therapy, the role of a defectologist in psychological diagnostics, and advanced correction techniques.

Keywords: defectology, psychology, speech disorder, speech therapy, methodology, individual approach, psychological development, correction, children, developmental environment.

Psixologiya va defektologiya — inson psixikasining, ayniqsa rivojlanishida og'ish bo'lgan bolalarning o'rganilishi va rivojlantirilishiga xizmat qiluvchi ikki

muhim fan sohasi hisoblanadi. Defektologiya nutq, eshitish, ko‘rish, aqliy yoki jismoniy rivojlanishda cheklovlarga ega bo‘lgan bolalar bilan ishlovchi mutaxassislik bo‘lib, uning psixologik fanlar bilan uzviy aloqasi mavjud. Ayni paytda, bu ikki sohaning kesishgan joyi – bu nutq rivojlanishidir.

Nutq insonning tashqi olam bilan muloqot qilish vositasi bo‘lib, u orqali inson o‘z fikrini bildiradi, tushunchalarni ifodalaydi va jamiyatda o‘z o‘rnini topadi. Ammo turli omillar natijasida ba’zi bolalarda nutqning kechikishi yoki buzilishi kuzatiladi. Bunday holatlarda defektologik va psixologik yondashuvlar birlashgan holda qo‘llanilishi lozim bo‘ladi. Chunki nutq faqat fiziologik emas, balki psixologik jarayonlar bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Nutqni rivojlantirishga doir qanday metodikalar mavjud?

Bolaning psixik rivojlanishida nutqning roli qanday ifodalanadi?

Individual yondashuv asosida qanday natijalarga erishish mumkin?

1. Defektologiya va psixologiya: o‘zaro bog‘liqlik

Defektologiya nafaqat fiziologik nogironliklar bilan ishlaydi, balki psixik rivojlanishda mavjud bo‘lgan og‘ishlarni ham chuqur o‘rganadi. Aynan shunday nuqtada psixologiya va defektologiya birlashadi. Masalan, nutqning buzilishi — bu nafaqat tovush chiqarishdagi nuqson, balki bolaning muloqotda, fikrlashda va o‘zini ifoda etishda qiynalishidir. Psixologik nuqtai nazardan bu — emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishdagi muammolarni yuzaga keltiradi.

Shunday ekan, defektologiya, ayniqsa logopediya yo‘nalishi, psixologik yordam bilan boyitilganda yanada samarali natijalar beradi. Defektologik tashxis qo‘yishda psixologik testlar, suhbat, kuzatuv va loyihaviy metodikalar ishlatiladi.

2. Nutq buzilishlarining turlari va ularning sabablari

Bolalarda nutq buzilishlari quyidagi asosiy shakllarda namoyon bo‘ladi:

Dislaliya (tovush aytishda nuqson)

Alaliya (nutqning to‘liq yo‘qligi)

Dizartriya (nutqning talaffuzdagi buzilishi)

Stammer (totqilik)

Afaziya (so‘zlashuvning to‘liq yoki qisman yo‘qolishi)

Ularning yuzaga chiqish sabablari turli bo‘lishi mumkin: tug‘ma asab tizimi nuqsonlari, perinatal shikastlanishlar, eshitishdagi muammolar, ruhiy zarbalar, onaning homiladorlik davrida kechirgan stresslari, oilaviy befarqlik va tarbiyaning sustligi.

3. Nutqni rivojlantirish metodikasi

Nutqni rivojlantirishga qaratilgan metodikalar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda bo‘lishi mumkin:

A) Logopedik mashqlar:

Maxsus mashqlar orqali bolaga tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, gap tuzish, fonematik eshituvni rivojlantirish o'rgatiladi. Misol: "aytib ber", "tovushni top", "so'zdan gap tuz".

B) Psixologik metodlar:

Psixodiagnostika, suhbatlar, o'yinlar, psixokorreksiya mashg'ulotlari orqali bola bilan individual ishlanadi. Masalan: rasmi terapiya, hikoya tuzish usuli, rolli o'yinlar.

C) Kollektiv terapiya:

Guruhli mashg'ulotlar orqali bolaning ijtimoiylashuvini, nutq faoliyatini va o'ziga ishonchini oshirish maqsad qilinadi.

D) Ota-ona bilan ishlash:

Boladagi nutq buzilishlarida oilaning roli katta. Shu sababli, ota-onaga pedagogik-psixologik maslahatlar berish, ularni jarayonga jalb qilish muhimdir.

E) Texnologik metodlar:

Multimediyali dasturlar, interaktiv qurilmalar yordamida bolaning eshituv, vizual, motorik qobiliyatlari faollashtiriladi. Misol: mobil ilovalar, nutqni aniqlovchi o'yinlar.

4. Individual yondashuv va kompleks diagnostika

Har bir bola — bu alohida olam. Shu sababli umumiy sxemalar emas, balki individual tashxis va metodikalar zarur. Psixologik portret yaratish, kognitiv va emotsional xususiyatlarini aniqlash orqali eng optimal yondashuv tanlanadi. Bunda defektolog, psixolog va logopedning hamkorligi muhim.

5. Tajriba asosidagi yondashuvlar

Ilmiy adabiyotlarda taklif etilgan bir qator metodlar mavjud:

"Takrorlash asosida o'rganish" (B. S. Levitov)

"So'z o'yinlari orqali rivojlantirish" (L. S. Vygotskiy)

"O'zaro ta'sirli muhit yaratish" (A. R. Luriya)

"Tovush-sezgi texnikasi" (E. M. Mastuykova)

Mazkur metodlar bugungi kunda ham defektologik-amaliy faoliyatda samarali ishlatilmoqda.

Taklif va tavsiyalar

Har bir psixologik markazda logoped va defektolog faoliyat yuritishi zarur.

Ota-onalar uchun nutqni rivojlantirish bo'yicha bepul treninglar tashkil etilishi lozim.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq bilan ishlovchi maxsus guruhlar ochilishi kerak.

Defektologik yondashuvlar pedagogik metodikalar bilan uyg'unlashtirilgan bo'lishi zarur.

Raqamli vositalardan (ilovalar, kompyuter dasturlari) keng foydalanish zarur.

Xulosa

Psixologiya va defektologiya fanlarining integratsiyalashuvi hozirgi zamon ta'limi va sog'lom psixik rivojlanishga xizmat qiluvchi zaruratdir. Nutq inson psixikasining markaziy ifoda vositasi bo'lib, undagi har qanday buzilish nafaqat muloqot, balki o'z-o'zini anglash, jamiyatga moslashuv jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bolalikdan boshlab nutq rivoji ustida ishlash, buzilish holatlarini barvaqt aniqlash, defektolog va psixolog mutaxassislarining hamkorligida kompleks yondashuvni yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Logopedik mashqlar, psixokorreksiya, ota-ona bilan ishlash, texnologik vositalardan foydalanish – bularning barchasi bir maqsadga xizmat qiladi: bolaning to'laqonli, baxtli va sog'lom rivojlanishini ta'minlash.

Yakuniy fikr shuki, nutq — bu faqat so'zlash vositasi emas, bu shaxsiyat ifodasi. Uning to'g'ri shakllanishi psixik salomatlikning muhim kafolatidir. Defektologik va psixologik yondashuvlar esa bu jarayonda asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. "Psixologiya va nutq", Moskva, 1982.
2. Luriya A.R. "Nutqning psixologik asoslari", Moskva, 1974.
3. Levitov B.S. "O'zlashtirish psixologiyasi", Moskva, 1966.
4. Mastuykova E.M. "Defektologiyada o'quv-metodik ishlar", Moskva, 1999.
5. Sh. Ahmedova. "Nutq buzilishlarining psixologik asoslari". Toshkent, 2023.
6. T. Karimova. "Psixologiya asoslari", Toshkent, 2018.
7. G. Rasulova. "Logopediya amaliyoti", Andijon, 2020.
8. X. To'xtayeva. "Defektologik metodikalar", Samarqand, 2019.
9. N. Alimova. "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi", Namangan, 2022.
10. D. Nazarov. "Psixokorreksiya asoslari", Toshkent, 2021.